

Fa uns anys, l'historiador argentí Norberto Edmundo Huber va consultar documentació als arxius de Mataró i els seus entorns, i també al Museu Arxiu de Santa Maria. Cercava els orígens de Juan Bialet Massé, una figura que destacà a l'Argentina de finals del segle XIX com a mestre, metge, advocat, empresari i promotor del dret laboral, amb nombroses obres. Huber aconseguí documentar que Bialet havia nascut a Argentona l'any 1846, batejat com a Joan Paulino Batlle Mas. S'ha escrit molt sobre la vida a l'Argentina d'aquest home que hi va arribar als vint-i-sis anys havent deixat de forma sobtada família, treball i afers diversos a Espanya.

En aquest article, Francesc Costa ens apropa als poc coneguts primers anys de vida de l'argentoní Joan Paulino Batlle. Qui eren els seus pares? Quan i per què es van traslladar a Madrid? Qui era la seva esposa? Quin era el seu cercle social? Quina va ser la seva carrera militar? Què és el que podria haver motivat la seva fugida i el seu canvi d'identitat? Investigacions que aporten dades a la biografia d'un personatge tan rellevant com enigmàtic.

LA TRANSFORMACIÓ: DE JOAN PAULINO BATLLE MAS A JUAN BIALET MASSÉ

L'estiu de 1873 va arribar a l'Argentina un jove de vint-i-sis anys que deia anomenar-se Juan Bialet Massé i que era un metge nascut a Mataró. De dots extraordinaris, amb pocs anys es va convertir en l'ànima de moltes iniciatives: va exercir d'advocat, empresari, mestre i metge, i fou autor d'obres de medicina i promotor del dret laboral, amb un seguit d'activitats per les quals va arribar a ser considerat prohom d'un país que, com a homenatge, va posar el seu nom a una població.

La seva integració a la nova realitat social va ser ràpida. Un any després de la seva arribada, el 9 de juliol de 1874, es va casar amb Zulema Laprida, «descendiente de familias de alcurnia argentina», i al certificat de matrimoni també consta que era d'origen espanyol, vidu d'Alfrida C. de Agat, i fill de Camilo Bialet i Joaquina de Massé i Comas. Com veurem, aquest document, que se sustenta en la informació que ell va oferir, amaga les seves dades reals. No amaga, però, el sentiment de pertinença al seu lloc d'origen, que sempre va ser molt fort; tant, que quan li van oferir el rectorat de la Universitat Nacional de La Plata, no l'acceptà perquè no volia renunciar a la ciutadania espanyola; una dada d'interès, ja que havia deixat el país de manera abrupta.¹ Aquest article aporta noves claus a un misteri que ha interessat a

Juan Bialet Massé.

Imatge extreta de D. A. 2008a: 225.

El mas Gual del veïnat del Cros, la casa on va viure la família Batlle Mas.

diversos estudiosos argentins que s'han desplaçat als arxius de Mataró i altres localitats per aclarir on havia nascut el personatge, en no haver-ne trobat cap rastre. De fet, continua el treball de recerca de Norberto E. Huber, que és qui té el mèrit d'establir la hipòtesi documentada de la procedència argentonina del personatge, ja que va assenyalar que havia nascut com a Joan Paulino Batlle Mas. També he comptat amb l'ajuda genealògica de Xavier Clavell, del Museu Arxiu de Santa Maria. En aquesta investigació, dono a conèixer el context familiar dels Batlle d'Argentona, de tanta rellevància, i, més encara, el dels Calvo de Madrid, la família de la seva primera muller. Cal assenyalar, però, la foscor en què Biolet sempre va mantenir el seu passat. Les dades cal espigolar-les de diversos documents, i tot i així en queden aspectes poc aclarits.

ELS BATLLE D'ARGENTONA

Primer convé conèixer alguna cosa del seu entorn. El seu pare era una persona de pes a Argentona, tot i que havia nascut a Mataró el 13 de gener de l'any 1808, cinc mesos abans que els francesos assaltessin la ciutat, en cremessin les cases i assassinessin molta gent. Camilo Francisco Batlle de Gual, descendent dels Gual del Molí,² es va casar amb Joaquina de Mas, filla d'un notari de Manresa, i a Argentona van néixer els seus fills Joan Paulino (1846), Caterina (1848) i Filomena (1851),³ tot i que sembla que en varen tenir algun altre, potser a Madrid. Dedicat a l'exèrcit, als documents consta com a ciutadà honrat, títol aconseguit pels Gual segles abans, i els anys quaranta fou coronel, primer comandant d'infanteria.

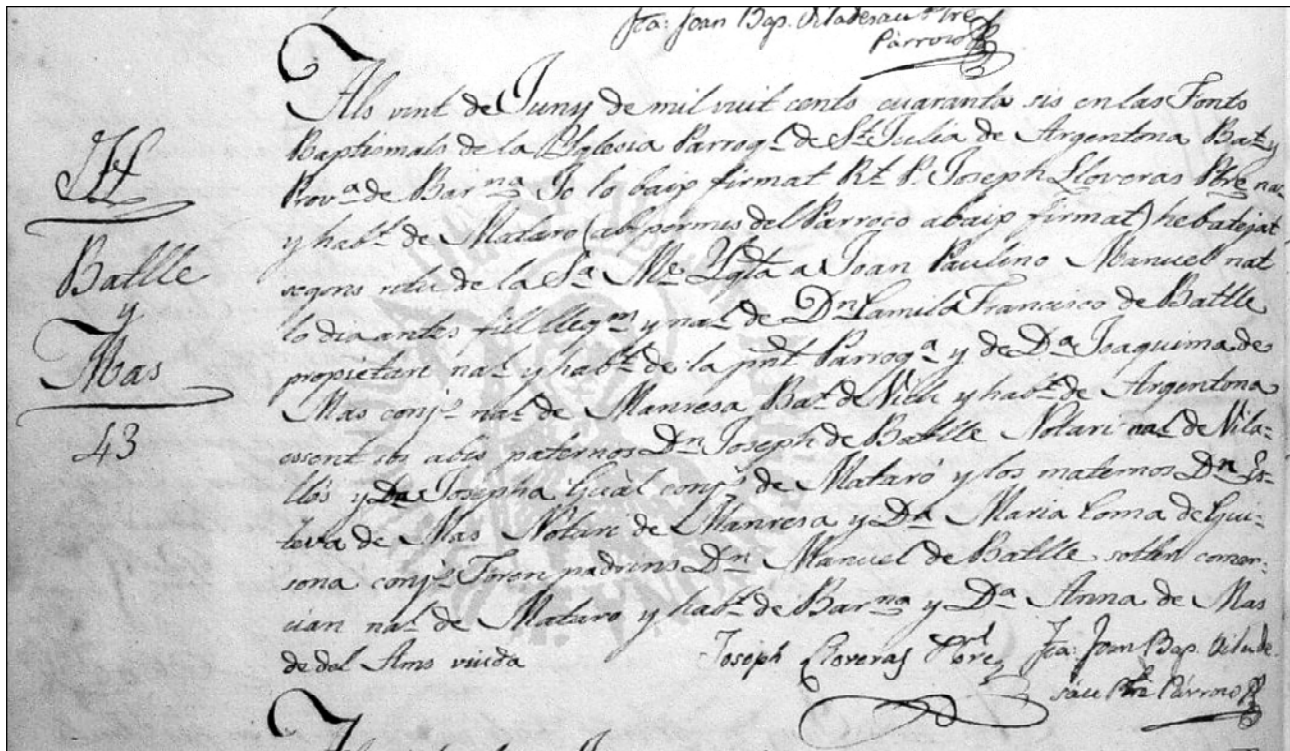
La segona carlinada, una revolta que es covava feia temps, no va tenir l'abast de la primera: s'inicià el setembre de 1846 i va anar perdent empena fins al maig de 1849. Precisament en aquest any consta que Camilo Francisco dirigia la defensa de las poblacions costaneres, i el mes de febrer el capitost carlí Marsal va assaltar Argentona per agafar-lo, en saber «que está organizando en dicho pueblo un tercio móvil que cuenta ya más de cien plazas». El març, Camilo Francisco, en una acció a Cànoves, va descobrir un dipòsit de material militar; poc després va travessar el Vallès, va enfilarse pel pla de la Calma del Montseny i detingué dotze carlins; en revenja, els del bàndol carlí van afusellar sis regidors dels dos pobles de Vilamajor. El juliol, quan el conflicte havia

acabat, en un escorcoll per Moncabrer va trobar «un depósito de armas de fuego en buen estado y muy bien guardadas y escondidas entre paja y hojarasca». La força armada que comandava va continuar la tasca de garantir la seguretat, i ell mateix intervingué en la detenció de diversos responsables d'un crim de gran ressò: l'assassinat de Josep Gallifa, regidor de Mataró, «esta mañana se han llevado para esa dos sujetos muy atados: dicen que esta noche han preso cuatro más en Argentina: esta mañana a las once la ronda del señor Batlle ha llevado otro preso». En una altra acció de vigilància, «practicando cierto reconocimiento, encontró dentro de una cueva en el vecindario de Agell, una máquina de acuñar moneda falsa. No hace mucho tiempo encontró otra máquina igual. Créese que estas máquinas serán de las nueve venidas de Londres para acuñar moneda».⁴

Persona notable, Camilo Francisco l'any 1851 és elegit un dels «comisionados por los padres de familia» d'Argentona per tal d'aconseguir substituïts per als nois a qui ha tocat el servei militar.⁵ Notem que l'activitat econòmica del matrimoni, registrada als protocols, està relacionada amb el patrimoni en declivi de l'herència dels Gual. La darrera notícia de la seva estada a Argentona és de 1852, quan ell i la seva muller visiten el notari per fer alguns tractes, liquiden els seus béns, entre ells el mas Gual del veïnat del Cros, on residien, centenària propietat de la nissaga, i nomenen procurador a Madrid.⁶ La primera notícia que el vincula a aquesta ciutat, on cal pensar que el duu la carrera militar, és de 1856, quan rep una citació, com a coronel, per presentar-se al jutjat del carrer d'Atocha. Un any després, hi ha una referència que el situa com a «coronel de infantería retirado en Madrid»⁷ i el 1865 actua de padrí del matrimoni del seu fill Joan Paulino. Després, silenci; no en sabem res més.

JOAN PAULINO BATLLE MAS

Ara tornem al certificat de matrimoni esmentat, a fi de rectificar-lo. El Joan Biolet que es casa a l'Argentina en realitat es diu Joan Paulino Batlle Mas, nascut a Argentona el 19 de juny de 1846, segurament al mas Gual; el registre del bateig detalla que el seu pare és Camilo Francisco Batlle de Gual i la mare, Joaquina Mas de Coma. Nascut al si d'una família benestant, el noi devia rodar per Argentona i tal vegada va assistir a les classes de l'escola Pia de Santa Anna de Mataró, fins que, en tenir uns

Registre de naixement de Joan Paulino Batlle. Arxiu parroquial de Sant Julià d'Argentona.
Llibre de baptismes 8, p. 52. Batejat el 20 de juny de 1846, havia nascut el dia anterior.

sis anys, la família es va traslladar a Madrid. D'aquesta etapa coneixem una circumstància d'interès, la primera notícia de Batlle Mas després de néixer. Quan vivia a Madrid, el setembre de 1857 llegim a diversos periòdics una reial ordre que assenyalava que cal «averiguar el paradero de don Juan Paulino de Batlle y de Mas, hijo del referido coronel [...] el cual ha desaparecido hace cosa de siete meses de casa de su padre».⁸ En fan una descripció: «once años, estatura regular, pelo castaño, ojos negros, frente chica, color moreno, una cicatriz en la cabeza de una caída en la que no tiene pelo, habla muy bien el castellano y el catalán».⁹ Terrible circumstància per a un infant estar perdut durant tant de temps. Anys després, ell mateix escriurà: «demente, casi idiota, desde los siete hasta los doce años a causa de una herida penetrante en la cabeza; me tenían por perdido»;¹⁰ aquest episodi havia passat entre 1853 i 1858.

La propera notícia és la del seu casament, el dia 12 d'abril de l'any 1865, a l'església de San Martín, a Madrid. Diu el document oficial: «D. Juan Paulino Manuel Batlle soltero, de diez y ocho años de edad, natural de Argentona diócesis de Barcelona, hijo de Don Camilo Francisco y de Doña Joaquina de Mas; con Doña María Elvira Alfrida Calvo, soltera de diez y nueve años de edad, natural de esta Corte, hija de Don Lorenzo y de Doña Josefa Gibert y

Dagat, aquel difunto. Padrinos y testigos Don Camilo Batlle y Doña Rosa Calvo de Hernández, Don Santiago Barrera, Don Joaquín del Lescano y Don José Díaz».¹¹

LA FAMÍLIA CALVO GIBERT

Abans de continuar el relat de les coses que coneixem de Batlle Mas, ens informarem de la família d'Alfrida, la seva muller, per introduir-nos al mitjà social que va tocar de la vora i del qual va rebre influències. Es tracta d'una família sorprenent, dedicada al comerç de l'opi, que va participar en cops d'estat i va patir ruïna i presó. Lorenzo Calvo Mateo, el pare d'Alfrida, nascut a la localitat aragonesa de Milmarcos l'any 1789, es va establir a les Filipines, on feia feines a l'administració pública i participava en inversions en fàbriques de filar, teixir, pólvora, etc. Amb els anys, va establir «una sòlida red de contactos desde Filipinas, que dominó el comercio del opio cantonés por lo menos entre 1821 y 22. A finales de 1822 [...] abandonó China, tras haber fundado la sociedad Lorenzo Calvo y C^a, junto con Gabriel de Yruretagoyena».¹² Instalado en París por lo menos desde 1827, estableció una red de sociedades entre Asia y Europa [...] dedicada al comercio transcontinental de productos de plantación filipinos, tejidos chinos, manufacturas

européas varias».¹³ Amb la fallida dels negocis de Xina (1830) i de França (1831), li embarguen el patrimoni i la seva vida va fer un gir.

Home d'idees democràtiques, el 1830 organitza a París el finançament d'una revolta per establir el règim liberal a Espanya, que fracassa i duu a l'afusellament de Torrijos i els seus companys. Lorenzo, tot i residir a França, serà condemnat a mort i se li confiscaran els seus béns;¹⁴ una situació que es va allargar tres anys, fins que s'acollí a l'amnistia de 1833 i, fora de perill, tornà. La seva actuació aleshores tingué dues vessants: l'econòmica i la política. Fou un dels promotors d'un canal que volia fer navegable el riu Guadarrama, tractà d'establir ferreries a Manila, i fou diputat progressista per Terol, amb interès per la indústria de l'Aragó; però també fou un crític radical del govern i publicà diversos opuscles sobre temes variats, en general econòmics. Acusat de formar part «del partido exaltado del progreso», el trobem com a membre de la maçoneria i implicat —sense proves, com denunciava la premsa que li donava suport— en un complot per assassinar el general Narváez, el cap del govern; després d'un any de presó, el van declarar innocent.¹⁵ Sempre es va moure a l'ombra de les idees radicals i el trobarem participant en les reunions discretes que varen dur, a mitjan 1849, a la formació del Partido Progresista Democrático, la primera organització espanyola republicana, que Lorenzo presidirà fins morir a Madrid l'any 1850.¹⁶

PRIMERES INQUIETUDS POLÍTIQUES

Quan Batlle Mas es casa amb Alfrida Calvo, el pare d'ella feia quinze anys que era mort i la vídua, Josefa Gibert, havia tingut temps de casar-se amb el seu secretari, el conegut republicà Sixto Cámara, enviudar-ne, i casar-se amb Bernardo García Fernández, dirigent republicà i director de *La Discusión*, el principal periòdic democràtic. Al seu costat, Batlle va compartir l'ambient polític dels anys anteriors al cop d'estat de 1868, que va acabar amb la monarquia isabelina, un temps d'intrigues radicals que va viure en primera línia. Va seguir les idees dels republicans Emilio Castelar y Roque Barcia, a qui segurament va conèixer perquè estava lligat per la família en l'entramat conspirador. Més endavant, ja a l'Argentina, recordava: «Vino la revolución a despertar un entusiasmo delirante; al día siguiente del triunfo ¡Qué decepción! [...] La política militante murió para siempre en mi».¹⁷ Els republicans esperaven una república i es varen trobar un altre rei.

De tota manera el tornarem a trobar en l'activitat política el mes de maig de 1873, quan el nou règim republicà va convocar eleccions a diputats a Corts constituents i Batlle Mas s'hi presentà com a candidat pel districte de Durango. Notem que, a causa del desgovern i la falta de garanties, els partits que representaven la majoria política i social del país no hi participaven, i els republicans es dividien en moderats i radicals. És en aquesta situació d'enfrontament que Batlle constava com a «candidato republicano que ha luchado con otro su correligionario»; però retirà la candidatura «en vista de los disturbios que ocurrieron el primer día de elección, y temeroso de otros mayores», violències partidistes en un entorn assetjat pel nou aixecament carlista. Llegim a la premsa: «Completamente desapercibidas han pasado las elecciones que para diputados constituyentes acaban de verificarse. El retraimiento de todos los partidos militantes, a escepción del federal, ha sido general en Vizcaya, en los distritos de Bilbao, Durango y Balmaseda».¹⁸

Era característic del seu pensament i la seva acció combinar la visió republicana amb una profunda espiritualitat. En les notes escrites a l'Argentina, parla d'una manera general de la seva etapa de formació, en la qual reconeix la influència decisiva de coneguts teòlegs i predicadors del moment, dos d'ells assessors de la reina Isabel II: el jesuïta Félix González Cumplido i el sacerdot Antoni Maria Claret; i també esmenta fra Félix de Cádiz. L'origen de les seves futures accions benefactores arrelen en aquest impuls religiós, que molts escrits recullen.

UN MILITAR¹⁹

Com el seu pare i el seu avi, el nostre protagonista es va dedicar ben aviat a l'exèrcit, segurament després d'estudis de formació, perquè amb divuit anys ja consta com a oficial tercer als rengles de l'administració militar, el cos dedicat a la intendència i els subministraments de tota mena per tal de fer possible a la tropa «vivir, moverse y combatir».²⁰ Seguirem les notícies esparses que informen de la seva activitat.

El setembre de 1864 va ser donat «de baja el oficial tercero de administración militar D. Juan Batlle y Mas, por no haberse presentado en su destino en el tiempo prefijado». Una notícia de 1865 assenyalava que per «una real orden reciente se ha aprobado la colocación en el cuadro de oficiales terceros de administración militar, de D. Juan Batlle y Mas [...] con la antigüedad de 23 de

abril de 1864, que es el sitio que le corresponde, deduciéndole el tiempo que ha estado separado del servicio».

El naixement del seu fill Carlos el situa a Madrid el 7 març de l'any 1869; i, tot i que continuava a l'exèrcit, sembla que la seva participació no era massa activa. El juny de 1870 el «gobierno militar de la plaza y provincia de Madrid» va ordenar que «los señores jefes, oficiales de reemplazo y retirados que a continuación se espresan, se presentarán en la sección segunda de este gobierno militar, en los días no feriados de diez a dos de la tarde, para un asunto del servicio»; entre ells hi havia el «oficial tercero de administración militar, D. Juan Batlle y Mas».

Quan l'any 1872 va esclatar la revolta carlista, els militars han de fer front al conflicte, i trobem Batlle destinat a l'administració militar i a l'entorn de Bilbao, una zona molt perillosa en ser camp de batalla. A conseqüència de la seva actuació benèfica en aquest conflicte, que desconeixem, el mes de març de 1873 li van atorgar la medalla *Caridad en la Guerra*, la distinció més important de *La Cruz Roja*, i en fou proclamat soci de número, en un document que el qualifica de «comisario de guerra en Bilbao». La medalla, encara la conserven els seus descendents, i això fa pensar que quan va arribar a l'Argentina i assegurava que era metge, malgrat que no devia ser cert sí que devia tenir alguns coneixements mèdics arran l'actuació en aquest servei humanitari neutral, que salvava vides de ferits d'ambdós bàndols, i que també li va salvar la seva.

Recordem que el mes de maig del mateix any, malgrat ser militar va participar com a candidat republicà a les eleccions de diputats, i poc abans, «estando haciendo por dicho señor los trabajos preparatorios» dels comicis, caigué presoner d'una partida carlista que comandava un taverner conegut per Chimpas. D'aquella guerra sense pietat, Batlle se'n va sortir estalvi de les mans de Chimpas, «con quien pasó dos o más días, tratado según refería el interesado con toda consideración, sin duda porque llevaba la insignia de la Cruz Roja». Poc després, el 20 de juny de 1873, se'ns diu que «ha sido hecho prisionero por segunda vez en el ataque de las alturas de Murieta el oficial de la administración militar don Juan Batlle»; però aquesta vegada tot va ser més complicat. El 14 de juliol una nota oficial assenyala que «el gobierno ha aceptado el cange de prisioneros»: es tracta de

dos oficiales i seixanta-cinc presos carlistes, que «corresponden al canje del comandante Batlle y el alférez Solchaga»; i s'ordenava alliberar els presos.

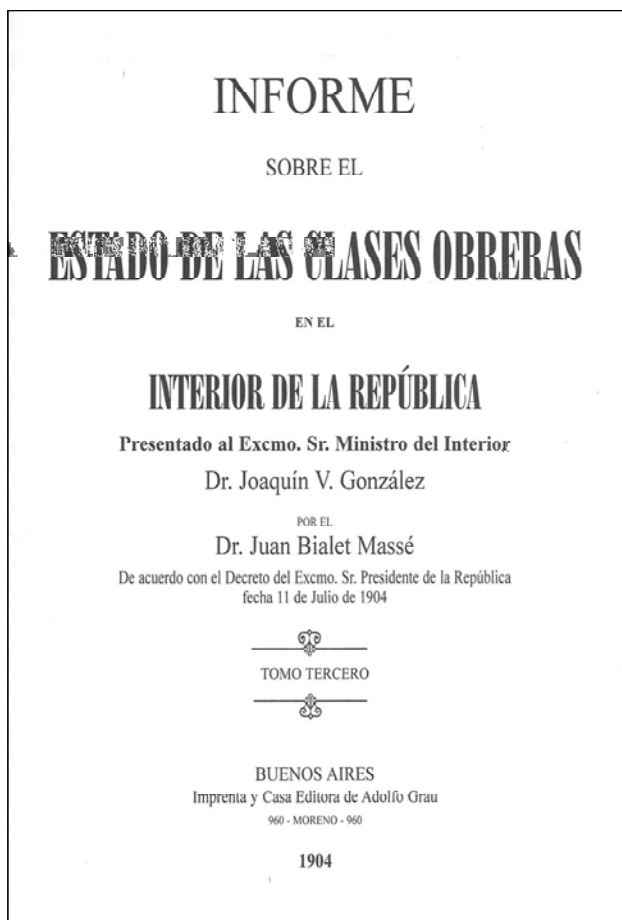
I aquesta és la darrera notícia documentada que tenim de l'argentoní Joan Paulino Batlle Mas, que, després de ser alliberat, desapareix de sobte. Ho sabem pel comunicat d'un fiscal militar amb data del 18 de juliol: «El oficial primero de administración militar D. Juan Batlle y Mas, cuyo actual paradero se ignora, se presentará en la mayoría de plaza sita en la Capitanía general del distrito, dentro del término de siete días de doce a una para recibirle declaración indagatoria por medio de un interrogatorio procedente de Bilbao». No va trigar a pujar a un barco en direcció a l'Argentina, per no tornar mai més; era precisament el 1873, un any en què la constant emigració que rebia el país augmentà de manera sobtada un cinc-cents per cent, ja que era l'objectiu predilecte de tanta gent que deixaven la península, i també de Batlle.

Sobre les causes que el van dur a marxar només es coneix una nota que escriví ja situat a l'Argentina: «Hoy hace un año que en Madrid tuve un disgusto de esos que no se pueden llamar desgracias; pero que hacen cambiar el rumbo de la vida de los hombres, a mi me empujó el tal, hacia América, donde hoy me encuentro, ya olvidado de aquellas ingraticudes y desengaños crueles.»

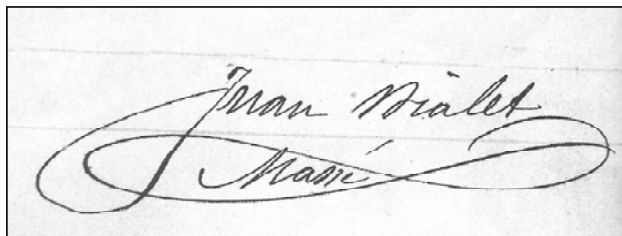
JUAN BIALET MASSÉ

Un personatge que afirmava dir-se Juan Biolet Massé, que assegurava que era metge —circumstància no documentada— i que havia nascut a Mataró el 19 de desembre de 1846 —però no era cert—, va arribar a l'Argentina. S'ha escrit que va ser el dia 18 de juliol de 1873 quan va desembarcar a Buenos Aires, però és impossible si es tenen en compte les dades de l'intercanvi de presos i que el viatge s'allargava quatre setmanes; devia arribar-hi cap al mes d'agost. El 6 de setembre, d'altra banda, el periòdic *La Prensa* anunciava que «el señor D. Juan Biolet Massé ha sido nombrado por el Gobierno Nacional, Vice-Rector del Colegio Nacional de la ciudad de Mendoza y profesor de contabilidad del mismo establecimiento», tota una gesta per a una persona acabada d'arribar al país, la qual cosa fa pensar que hi tenia contactes o portava recomanacions.

Text de la coberta de l'obra més important de Juan Bialet Massé.
Imatge extreta de D. A. 2008b: 473.

Signatura de Juan Bialet Massé en el llibre d'actes del Colegio Nacional de Mendoza.

Imatge extreta de D. A. 2008b: 10.

Ara cal tornar al document matrimonial per interpretar-lo, perquè es tracta d'una falsificació curiosa, ja que podia inventar-se'n totes les dades, per la manca de controls, però el que va fer és disfressar parcialment la realitat. El nom real del seu pare, Camilo Francisco Batlle, esdevé Camilo Bialet; el de la seva mare, Joaquina Mas de Coma, serà Joaquina de Massé i Comas, i el seu nom, Joan Paulino Batlle Mas, queda en Juan Bialet Massé, que manté les mateixes inicials JBM, transforma Batlle en Bialet i Mas en Massé. Tal com va assenyalar Norberto E. Huber, l'atribució a l'argentí del naixement argentoni queda prou acreditada; de fet, sembla que ell mateix va deixant prou fils per poder-los seguir.

«DESENGAÑOS»

Tornem a l'únic document, ja esmentat, on explica les causes de la seva fugida: «en Madrid tuve un disgusto de esos que no se pueden llamar desgracias; pero que hacen cambiar el rumbo de la vida de los hombres». En aquest episodi de la seva vida, la cronologia és molt ajustada, tot va molt ràpid: a mitjan juliol va ser alliberat; diu que el disgust el va tenir a Madrid, que és on es dirigia des de Bilbao, i a inicis de setembre consta que ja era a l'Argentina. Què va passar que el dugués a fugir de manera precipitada? ¿Quines eren les «ingritudades» i els «desengaños crueles» que de sobte rebé? El fiscal el volia interrogar, tal vegada per aclarir les circumstàncies de la seva detenció. Però no se'n va anar per qüestions polítiques, com s'ha escrit: el que li va fer canviar la direcció de la vida devia ser un fracàs sentimental; crec que les seves paraules podrien avalar-ho: parla de «disgusto», «ingritudades», «desengaños», el llenguatge propi d'una ferida molt personal.

Quan Bialet es casa a l'Argentina afirma en el document del matrimoni que era vidu d'Alfrida C. de Agat; de fet, era Alfrida Calvo Gibert —Dagat era el segon cognom de la mare d'ella, una nova falsificació—; la realitat, però, és que no era vidu. El dia 19 de novembre de 1880, quan feia set anys que Bialet s'havia casat ja estava establert a l'Argentina, el *Diario Oficial de Avisos de Madrid* publicava l'esquela d'una defunció del dia anterior: «Abelardo Calvo y Gibert ha fallecido el día 18 de noviembre de 1880. Su desconsolada madre Josefa Gibert y Dagat, sus hermanos doña Eloísa y doña Alfrida Calvo», la qual cosa indica que aleshores Alfrida, la muller abandonada, encara vivia.

Un document personal de 20 març de 1874 ho complica: Bialet escriu a Zulema Laprida, la seva futura muller, que no «he tenido carta de Madrid y empieza ya a inquietarme seriamente, tanto por mamá como por Carlos».²¹

Podem deduir que a Madrid va continuar un nucli familiar al voltant de la seva mare i el seu fill Carlos de cinc anys, i que la mare coneixia on era el seu fill Joan i el nom que havia adoptat; i també que aquesta circumstància no l'amagava a Zulema. Notem que als papers que es coneixen no hi ha cap referència a Alfrida ni al seu segon fill, Joan Paulino, nascut els primers mesos de 1873, que ha passat desapercbut i que tal vegada podem lligar amb els desenganys que el porten a l'Argentina.²²

Un dels records de la família, que recull Huber, assenyala que una germana de Bialest «se casó con Hurtado de Mendoza»; es tracta d'una notícia equivocada, però molt significativa, perquè qui es va casar amb Nicolás Hurtado de Mendoza és Eloísa, germana d'Alfrida.²³ Això fa suposar que la família més propera tenia prou informació de l'entramat familiar que havia deixat a Madrid, fins i tot de la germana d'una persona de la qual s'afirmava que era morta.

Bialest es va casar a l'Argentina el 9 de juliol de 1874, i tres mesos després, el 22 d'octubre, a la premsa de Madrid es va publicar una nota de recerca: «Aviso. Se desea saber el domicilio de la esposa o familia del Sr. D. Juan Paulino Bialest y

Maesi, ausente de la Península hace dos años poco más o menos, para enterarle de un asunto de importancia».²⁴ Les preguntes que susciten aquestes poques línies no tenen resposta. Qui coneixia l'existència d'un tal Bialest amb família a Madrid, sabia que havia deixat el país, sense precisar-ne el moment —no eren dos anys sinó un—, i s'interessava per trobar la muller o la família, muller que Bialest havia enterrat en la memòria en casar-se a l'Argentina?

Hi ha molts silencis en la vida d'aquest argentoní.

FRANCESC COSTA OLLER

BIBLIOGRAFIA

ARCOS (2020): Diego Arcos, «Joan Bialest Massé: un argentoní que va triomfar a l'Argentina», *Fonts*, 83, p. 13-32.

D. A. (2008a): D. A., *Juan Bialest Massé, precursor de la regulació de las condiciones de trabajo en América Latina. Tomo I. Vida y obra*. Madrid: Ministerio de trabajo y asuntos sociales / Instituto Nacional de Seguridad e higiene en el Trabajo.

D. A. (2008b): D. A., *Juan Bialest Massé, precursor de la regulació de las condiciones de trabajo en América Latina. Tomo II. Informe sobre el Estado de las Clases Obreras en el interior de la República Argentina*. Madrid: Ministerio de trabajo y asuntos sociales / Instituto Nacional de Seguridad e higiene en el Trabajo.

FRADERA (1999): Josep Maria Fradera, *Gobernar colonias*. Barcelona: Península, 1999. [Capítol «Opio y negocio».]

HERNÁNDEZ (2012): José Antonio Hernández Moreno, «Lorenzo Calvo Mateo, precursor del republicanismo en España: hacia el final de las conjeturas», *Cuadernos Republicanos*, 80, p. 61-128.

HUBER (2018): Norberto E. Huber, «Juan Bialest Massé», *La Fundación Cultural*, 75 (revista editada a Santiago del Estero – República Argentina) p. 14-24.

LORENTE (1990): Victoria Lorente Martínez, «La emigración española a Argentina en el tercer cuarto del siglo XIX», *Estudios de Historia Social y Económica de América*, 96, p. 85-92.

PERMANYER (2013): Ander Permanyer Ugartemendia, *La participación española en la economía del opio en Asia Oriental tras el fin del Galeón*. Tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra.

PERMANYER (2015): Ander Permanyer Ugartemendia, «Una presencia no tan singular: españoles en la economía del opio en Asia oriental (1815-1843)». *Millars: espai i història*; vol. 39, pp.63-87 (2015).

NOTES

1.- D. A. 2008a: 33-45. L'historiador Norberto E. Huber, compilador d'aquesta obra col·lectiva, hi escriu el capítol titulat «Apuntes biográficos para un contexto de su vida y obra». Ell mateix ha anat actualitzant les seves investigacions a <http://www.bialetmasse.com/>. Manllevem passatges dels seus treballs.

2.- Camilo Francisco era fill de Josep de Batlle (Vilaller 1770 – Mataró 1832), hisendat constitucional i notari. Trobem el seu testament al manual del notari de Mataró Jacint Boter l'any 1832 (Arxiu Comarcal del Maresme [= ACM] – Districte Notarial de Mataró [= DNM]); aleshores Josep de Batlle era sergent major. La mare es deia Josefa Gual Boronat, filla de Josep Anton Gual Moner, d'Argentona, ciutadà honorat i hereu de l'antic mas i molí Gual.

3.- L'any 1878, Filomena obtingué el títol de mestra i plaça en una escola de nenes al poble de Vieques, a Puerto Rico. Archivo Histórico Nacional, Ultramar, 333, Exp. 15.

4.- Les informacions d'aquest paràgraf estan extretes de: *El Bolear*, 14/3, 29/3 i 8/7 de 1849; *El Postillón*, 27/7/1849; *El Observador*, 15/9/1849; i el *Diario Oficial de Avisos de Madrid*, 12/11/1856.

5.- ACM, DNM. Notari Jacint Boter, 1851, f. 265.

6.- ACM, DNM. Notari Miquel Torner, 1845, f. 169; 1846, f. 327 i 401; 1848, f. 265; 1852, f. 281, 349 i 517.

7.- *Diario Oficial de Avisos de Madrid*, 12/11/1856.

8.- *Boletín Oficial de la Provincia de Cáceres*, 23/9/1857.

9.- *Boletín Oficial de Zamora*, 30/9/1857.

10.- D.A. 2008a, p. 35.

11.- Camilo és el pare de Joan, i Rosa és germana d'Alfrida. Vegeu el registre del casament a: <http://www.bialetmasse.com/>.

12.- Lorenzo es va casar a Manila amb Josefa Yruretagoyena García, filla d'un regidor, i tingueren tres fills coneguts: José (1813-1884), Lorenzo i Gertrudis (†1847). Notem que es va casar en segones núpcies, segurament a París, amb Josefa Gibert Dagat (†1892), i tingueren cinc fills: Eloísa (1839), casada amb Nicolás Hurtado de Mendoza; Vicente, casat amb Rosario Benavente; Rosa, casada amb Mariano Hernández García; Abelardo (†1880) i Alfrida (1846).

13.- Permanyer 2015, p. 69.

14.- En morir Lorenzo, consta la reclamació contra el seu patrimoni d'un deute per la compra de deu mil fusells, potser els utilitzats en aquest pronunciament.

15.- *El Eco del Comercio*, 13 i 19/1/1844.

16.- *La Época*, 19/9/1849; *El Observador*, 31/5/1850.

17.- D. A. 2008a, p. 37.

18.- *El Constitucional*, 18/5/1873.

19.- Les informacions d'aquest apartat corresponen a: *Boletín Oficial de la Provincia de Santander*, 12/10/1864; *La Correspondencia de España*, 7/1/1865; *Diario Oficial de Avisos de Madrid*, 11 i 13/6/1870, 20/7/1873; *El Constitucional*, 18/5/1873; *La Esperanza*, 30/6/1873; *El Pensamiento Español*, 30/6/1873; *El Correo Vascongado*, 3/7/1873; *El Bien Público*, 20/8/1873.

20.- L'època de joventut, poc coneguda, ha servit per atribuir-li peripècies no documentades: que els anys seixanta participà en conxorxes republicanes; que el 1871 es va haver d'exiliar a París per un escrit a la premsa en ser condemnat a mort; que viatjà per Europa i el nord d'Àfrica, i retornà en proclamar-se la República; que tornà a Espanya el 1871 i que s'exilià a París i a Londres, per tornar a Barcelona el 1872. Una nota de 1873 escrita en una fotografia el situava «pocos días antes de salir de España, después de haber dado la vuelta al mundo».

21.- D. A. 2008a, p. 39. L'interès pel seu fill Carlos el mostra, també, una postal de Bilbao, amb data de 3 de març de 1873, amb una inscripció feta per una persona desconeguda temps després: «pocos días antes de salir de España, después de haber dado la vuelta al mundo y ya para dirigirse a la Argentina. Viudo de Alfrida Calvo y D'Agat, se despide de su hijo Carlos de 4 años».

22.- «Por el presente se anuncia la muerte sin testar de don Juan Paulino Batlle y Calvo, natural de esta capital, de edad de dieciocho años, soltero, estudiante, domiciliado en Zaragoza, el cual falleció en esta ciudad el día siete de Junio de mil ochocientos noventa y uno, y se llama a los que se crean con derecho a su herencia, para que comparezcan en este Juzgado a reclamarla dentro del término de treinta días, apercibidos que de no verificarlo, les parará el perjuicio que hubiere lugar en derecho; adviniéndose que se ha presentado ya solicitando la herencia de dicho finado, su hermano don Carlos Batlle y Calvo. Dado en Madrid a dos de Abril de mil ochocientos noventa y cuatro» (*Diario Oficial de Avisos de Madrid*, 4/4/1894).

23.- D. A. 2008a, p. 35.

24.- *La Correspondencia de España*, 22/10/1874.